

Чайка Т.Ю.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Ларіна Т.І.

магістр
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Chaika Tatiana

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Larina Tatiana

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК БАЛАНСУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ЙОГО ГОРИЗОНТАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

OPTIMIZATION OF THE BALANCE SHEET'S STRUCTURAL AND DYNAMIC CHARACTERISTICS ON THE BASIS OF ITS HORIZONTAL ANALYSIS

Мета статті – уточнити підходи до застосування методу горизонтального аналізу під час оптимізації структурно-динамічних характеристик балансу; удосконалити порядок взаємодії горизонтального аналізу з іншими способами аналізу (зокрема, з коефіцієнтним аналізом). Ізольоване застосування горизонтального аналізу без використання інших методів дослідження найчастіше низькоінформативне і може привести до неоднозначних і суперечливих висновків. Інформативність горизонтального аналізу активної частини балансу істотно зростає за одночасного порівняльного аналізу динаміки співвідношення оборотних і необоротних активів. Горизонтальний аналіз пасиву балансу доцільно проводити спільно з аналізом динаміки коефіцієнта фінансового левевериджу і коефіцієнта поточних зобов'язань. Усі порівняння доцільно проводити також і з урахуванням середньогалузевих значень. Поєднання горизонтального аналізу з аналізом ретельно відібраних показників коефіцієнтного аналізу істотно збільшує ефективність аналітичної роботи, дозволяючи зробити більш повні висновки про динаміку зміни статей активної і пасивної частини балансу підприємства.

Ключові слова: баланс підприємства; горизонтальний аналіз; код рядка балансу; валюта балансу; співвідношення оборотних і необоротних активів; коефіцієнт фінансового левевериджу; відношення боргових зобов'язань до власного капіталу; коефіцієнт поточних зобов'язань.

Цель статьи – уточнить подходы к применению метода горизонтального анализа при оптимизации структурно-динамических характеристик баланса; усовершенствовать порядок взаимодействия горизонтального анализа с другими способами анализа (в частности, с коэффициентным анализом). Изолированное применение горизонтального анализа без использования других методов исследования зачастую низкоинформативно и может привести к неоднозначным и противоречивым выводам. Информативность горизонтального анализа активной части баланса существенно возрастает при одновременном сравнительном анализе динамики соотношения оборотных и необоротных активов. Горизонтальный анализ пассива баланса целесообразно проводить совместно с анализом динамики коэффициента финансового левериджа и коэффициента текущих обязательств. Все сравнения целесообразно проводить также и с учетом среднеотраслевых значений. Совмещение горизонтального анализа с анализом тщательно отобранных показателей коэффициентного анализа существенно увеличивает эффективность аналитической работы, позволяя сделать более полные выводы о динамике изменения статей активной и пассивной части баланса предприятия.

Ключевые слова: баланс предприятия; горизонтальный анализ; код строки баланса; валюта баланса; соотношение оборотных и внеоборотных активов; коэффициент финансового левериджа; отношение долговых обязательств к собственному капиталу; коэффициент текущих обязательств.

The purpose of this article is to clarify approaches to the application of the horizontal analysis method in optimizing the structural and dynamic characteristics of the balance sheet; to improve the interaction of horizontal analysis with other methods of analysis (in particular, with coefficient analysis). In the study of existing approaches to the method of horizontal analysis, logical-analytical and system-structural methods of research were used. The information base for the empirical economic and statistical analysis was the financial statements of Ukrainian enterprises for the period 2016-2018, as well as the statistical reporting of the State Statistics Service of Ukraine. Horizontal analysis allows you to track changes in the balance sheet items for a certain period of time and is a useful tool for assessing trending situations. However, the isolated use of horizontal analysis, without the use of other research methods, is often low informative and can lead to ambiguous and contradictory conclusions. For example, monitoring the dynamics of the balance sheet total must be supplemented by a comparative analysis of the growth rate of the balance sheet total and the growth rate of net income sales. You can also compare the dynamics of the balance sheet total with the dynamics of gross profit, operating profit, net profit, etc. The information content of the horizontal analysis of the balance sheet's active part increases significantly with a simultaneous comparative analysis of the dynamics of the current and non-current assets ratio. It is advisable to carry out a horizontal analysis of the balance sheet liability together with an analysis of the dynamics of the financial leverage ratio and the current liabilities ratio. It is advisable to carry out all comparisons also taking into account industry average values. The combination of horizontal analysis with the carefully selected coefficient analysis metrics significantly increases the efficiency of analytical work, allowing to draw more complete conclusions about the dynamics of changes in the active and passive part of the balance sheet. The results of the study can be used in conducting comparative analytical studies using Ukrainian financial statements. Scientific novelty lies in the refinement of the analytical capabilities of the joint use of horizontal analysis and a system of coefficients containing relative indicators of the enterprise's assets and liabilities. Prospects for further research may be associated with a more detailed formation and analysis of a coefficients system suitable for use in conjunction with the method of financial reporting forms horizontal analysis.

Key words: balance sheet; horizontal analysis; balance line code; balance sheet total; Current Assets and Non-current Assets Ratio; Financial Leverage Ratio; Debt to Equity Ratio; Current Liabilities Ratio.

Постановка проблеми. Баланс підприємства – форма фінансової звітності, яка містить дані про його майновий та фінансовий стан. Як відзначають Т. В. Давидюк, О. В. Манойленко, Т. І. Ломаченко, А. В. Резніченко (2016), за допомогою бухгалтерського балансу може бути отримана інформація про види ресурсів, які має в своєму розпорядженні підприємство, а також інформація про те, за рахунок яких джерел ці ресурси сформовані [1]. Структура і динаміка зміни статей балансу підприємства, описуючи фінансовий та майновий стан, характеризує здатність компанії продукувати додану вартість з дотриманням належного рівня рентабельності. Оптимізація структурно-динамічних характеристик балансу – необхідна складова успішного управління фінансовими ресурсами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування і аналізу балансу підприємства та інших форм звітності присвячені роботи Т. В. Давидюк, О. В. Манойленко, Т. І. Ломаченко, А. В. Резніченко [1], Л. Гентілі (L. Gentili), Б. Гіаццелло (B. Giacomello) [2].

Специфіка горизонтального аналізу досліджена в роботах С. С. Джеппарової, В. О. Харченко [3], М.Д. Белявцевої, А.Л. Хотомлянського [4].

Проблеми коефіцієнтного аналізу показників фінансової звітності та оптимізації структурно-динамічних характеристик балансу розглядаються в роботах О. В. Губіної, В. Є. Губінова [5], Г. О. Худякової [6], К. Б. Герасимова [7],

Е.Е. Велієвої [8], Д. Ніссім (D. Nissim), С.Н. Пенман (S.H. Penman) [9], А. А. Дудар, О. М. Вакульчик [10], Н. Я. Головецького, В. В. Гребенік [11], Т. В. Калініної [12].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Горизонтальний аналіз є одним з найбільш добре відомих інструментів оцінки якості та динаміки балансу підприємства, однак, разом з тим, вимагають уточнення і удосконалення підходи до узгодженості застосування методу горизонтального аналізу з іншими методами аналізу фінансової звітності.

Метою дослідження є уточнення підходів до застосування методу горизонтального аналізу при оптимізації структурно-динамічних характеристик балансу; удосконалення порядку взаємодії горизонтального аналізу з іншими способами аналізу (зокрема, з коефіцієнтним аналізом).

Методи дослідження. При дослідженні існуючих підходів до застосування методу горизонтального аналізу балансу використовувалися логіко-аналітичні і системно-структурні методи дослідження.

Інформаційною базою для емпіричного економіко-статистичного аналізу були дані фінансової звітності українських підприємств за період 2016 – 2018 роки [13], а також статистична звітність Державної служби статистики України [14].

Виклад основного матеріалу дослідження. Горизонтальний аналіз (також відомий як ана-

ліз тенденцій) – це метод аналізу фінансової звітності, який дозволяє відстежити зміни відповідних статей фінансової звітності за деякий період часу. Горизонтальний аналіз є корисним інструментом для оцінки трендових ситуацій, який дозволяє користувачам фінансової звітності легко визначати тенденції та закономірності росту.

Горизонтальний аналіз передбачає розрахунок як абсолютних, так і відносних показників динаміки. Зведена аналітична таблиця горизонтального аналізу містить інформацію про абсолютні значення розглянутих показників, їх абсолютні відхилення, а також про темпи росту або темпи приросту. При цьому, як правило, абсолютні відхилення, темпи росту (або темпи приросту) розраховуються в порівнянні з попереднім періодом (тобто в порівнянні зі змінною базою) [3].

Абсолютне відхилення в порівнянні зі змінною базою (ланцюгове абсолютне відхилення (Δy_i^{chain})):

$$\Delta y_i^{chain} = y_i - y_{i-1}, \text{ де} \quad (1)$$

y_i – рівень аналізованого показника в поточному, i -ому, періоді;

y_{i-1} – рівень аналізованого показника в попередньому, $(i-1)$ -ому, періоді.

Темп росту при порівнянні зі змінною базою (ланцюговий темп росту) (T_{growth}^{chain}):

$$T_{growth}^{chain} = \frac{y_i}{y_{i-1}} \cdot 100\% \quad (2)$$

Темп приросту при порівнянні зі змінною базою (ланцюгової темп приросту) ($T_{increase}^{chain}$):

$$T_{increase}^{chain} = \frac{y_i - y_{i-1}}{y_{i-1}} \cdot 100\% \quad (3)$$

Оскільки темпи росту і темпи приросту є пов'язаними показниками ($T_{increase} = T_{growth} - 100\%$), їх одночасний розрахунок є недоцільним, досить вибрати щось одне.

Горизонтальний аналіз можна проводити за всіма формами фінансової звітності. В даному випадку розглянемо особливості проведення горизонтального аналізу балансу підприємства.

Ступінь деталізації горизонтального аналізу залежить від завдань, які ставить перед собою фінансовий аналітик. Зазначимо рівні деталізації горизонтального аналізу балансу в порядку спадання – від найбільшої міри деталізації до найменшої:

- максимально повна деталізація: проведення відповідних обчислень за всіма статтями балансу з урахуванням інформації, що міститься в додатках до фінансової звітності;

- високий рівень деталізації: аналіз проводиться за всіма статтями балансу, але без ура-

хування інформації, що міститься в додатках до фінансової звітності;

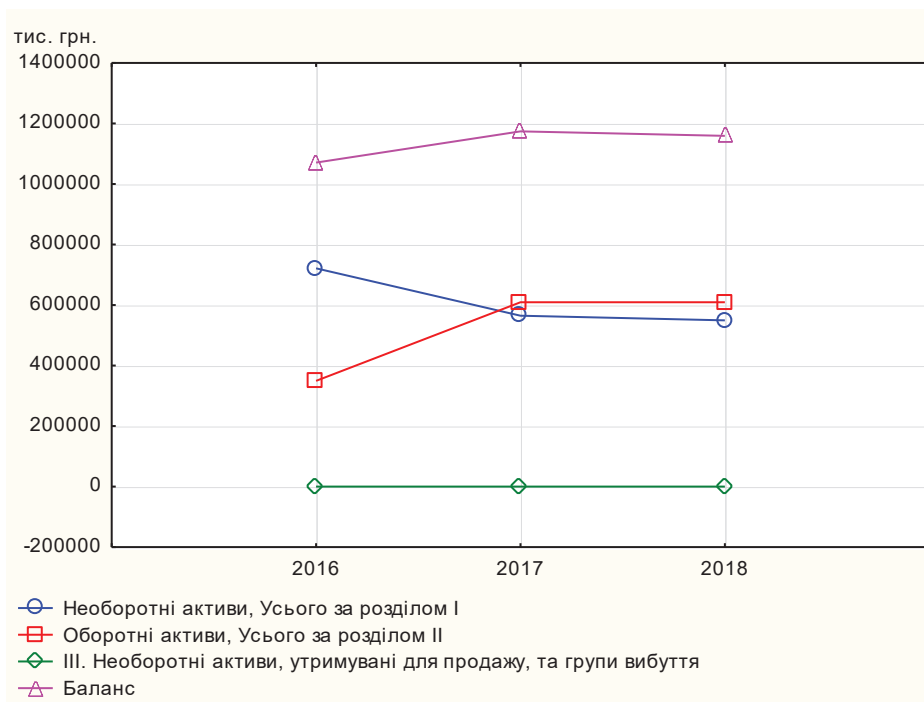
- стандартна деталізація: аналіз проводиться тільки за статтями, які безпосередньо враховуються при розрахунку підсумкових статей балансу. В цьому випадку, наприклад, зведена таблиця горизонтального аналізу балансу буде містити рядок 1000 («Нематеріальні активи»), але не буде включати рядок 1001 («Нематеріальні активи. Первісна вартість») і рядок 1002 («Нематеріальні активи. Накопичена амортизація»);

- низький рівень деталізації: розрахунок проводиться тільки за підсумковими статтями балансу. За активом враховуються статті 1095 («Необоротні активи. Усього за розділом І»), 1195 («Оборотні активи. Усього за розділом ІІ»), 1200 («ІІІ. Неворотні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття»), 1300 «Баланс». За пасивом враховуються статті: 1495 «Власний капітал. Усього за розділом І», 1595 «Довгострокові зобов'язання та забезпечення. Усього за розділом ІІ», 1695 «Поточні зобов'язання і забезпечення. Усього за розділом ІІІ», 1700 «ІV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття», 1800 «V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду», 1900 «Баланс».

В таблиці 1 представлений горизонтальний аналіз балансу ДП «Укрхімтрансміак» за період 2016-2018 роки (низький рівень деталізації). На рисунку 1 відображено динаміку зміни підсумкових активних статей ДП «Укрхімтрансміак», а на рисунку 2 відображено динаміку зміни підсумкових пасивних статей ДП «Укрхімтрансміак» за період 2016-2018 роки.

Як вказують М. Д. Белявцева, А.Л. Хотомлянський (1995), «горизонтальний аналіз балансу починають з визначення зміни валюти балансу в порівнянні з базовим періодом» [4]. Валюта балансу – це підсумкова сума всіх складових рахунків бухгалтерського балансу (код рядка 1300 по активу балансу = код рядка 1900 по пасиву балансу).

В даному випадку (рис. 1 і рис. 2) спостерігаємо збільшення валюти балансу ДП «Укрхімтрансміак» в 2017 році в порівнянні з 2016 роком, і незначне зниження валюти балансу в 2018 році в порівнянні з 2016 роком. М. Д. Белявцева, А. Л. Хотомлянський (1995) вважають, що «в загальному випадку, збільшення підсумку балансу свідчить про позитивні зміни в якості балансу» [4]. Дійсно, часто зростання валюти балансу корелює зі збільшенням виробничих можливостей підприємства. Однак необхідно відзначити, що, крім сприятливих факторів, існують також нейтральні і несприятливі фактори збільшення валюти балансу.



**Рис. 1. Динаміка зміни підсумкових активних статей
ДП «Укрхімтрансміак» за період 2016-2018 роки**

Джерело: побудовано авторами

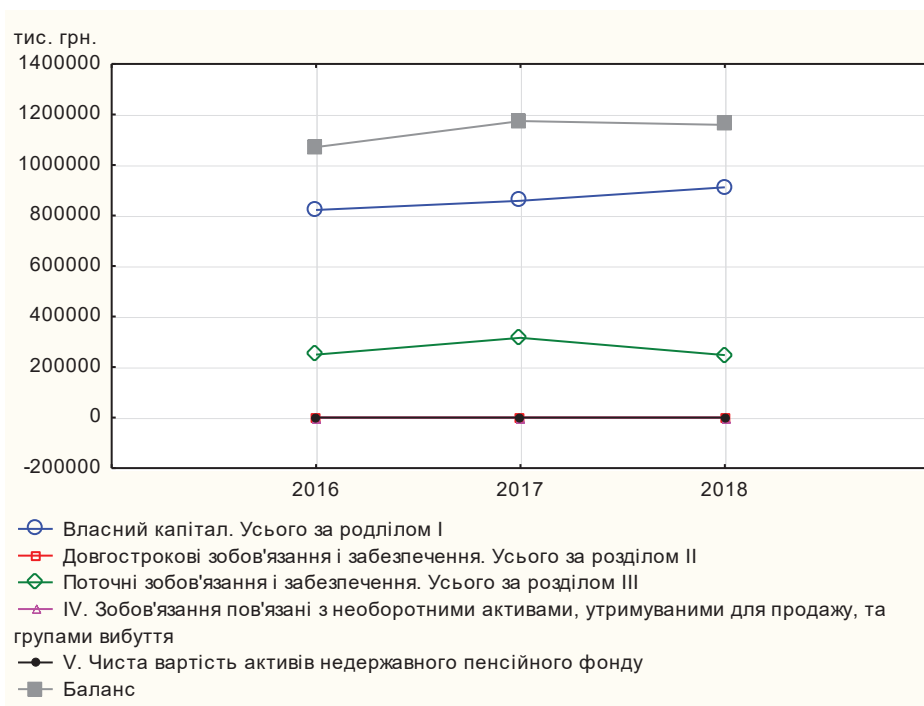
Таблиця 1

**Горизонтальний аналіз балансу ДП «Укрхімтрансміак»
за період 2016-2018 роки (низький рівень деталізації)**

Найменування статей та код рядка*	Абсолютні величини			Зміни			
	2016	2017	2018	Абсолютні		Темпи приросту, %	
				2017-2016	2018-2017	2017/2016	2018/2017
Актив							
Код рядка 1095	721369	564669	549648	-156700	-15021	-21,7	-2,7
Код рядка 1195	349603	609447	609402	259844	-45	74,3	-0,007
код рядка 1200	0	0	0	0	0	–	–
Код рядка 1300	1070972	1174116	1159050	103144	-15066	9,6	-1,3
Пасив							
Код рядка 1495	821841	858377	911811	36536	53434	4,4	6,2
код рядка 1595	0	0	0	0	0	0,0	0,0
Код рядка 1695	249131	315739	247239	66608	-68500	26,7	-21,7
Код рядка 1700	0	0	0	0	0	–	–
Код рядка 1800	0	0	0	0	0	–	–
Код рядка 1900	1070972	1174116	1159050	103144	-15066	9,6	-1,3

* код рядка 1095 – Необоротні активи. Усього за розділом I; код рядка 1095; код рядка 1195 – Оборотні активи. Усього за розділом II; код рядка 1200 – III Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття; код рядка 1300 – Баланс; код рядка 1495 – Власний капітал. Усього за розділом I; код рядка 1595 – Довгострокові зобов'язання і забезпечення. Усього за розділом II; код рядка 1695 – Поточні зобов'язання і забезпечення. Усього за розділом III; код рядка 1700 – IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття; код рядка 1800 – V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду; код рядка 1900 – Баланс; код рядка 1900

Джерело: побудовано авторами



**Рис. 2. Динаміка зміни підсумкових пасивних статей
ДП «Укрхімтрансміак» за період 2016-2018 роки**

Джерело: побудовано авторами

Тому, з нашої точки зору, факт збільшення валюти балансу не повинен автоматично призводити до висновку про позитивні зміни, необхідно проводити додатковий уточнюючий аналіз.

Систематизація факторів впливу дозволяє нам виділити наступні основні причини збільшення валюти балансу:

- зростання обсягів виробництва;
- переоцінка основних засобів;
- накопичення наднормативних запасів;
- збільшення строків оборотності дебіторської заборгованості (строків розрахунків з дебіторами);
- збереження на балансі невикористовуваних необоротних активів;
- інфляція.

Причини зменшення валюти балансу, як правило, пов'язані з:

- зниженням ділової активності підприємства;
- включенням у господарський оборот дочірніх і залежних підприємств;
- скороченням строків оборотності дебіторської заборгованості (строків розрахунків з дебіторами).

Як бачимо, і серед причин зменшення валюти балансу можна знайти не тільки несприятливі. Проте, в середовищі фінансових аналітиків загальноновизнаним є судження, що зв'язує зниження валюти балансу зі зниженням платоспроможності підприємства.

Уточнити характер зміни валюти балансу можна шляхом зіставлення динаміки валюти балансу (код рядка 1300 або 1900) з динамікою чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (код рядка 2000 Звіту про фінансові результати (про Сукупний дохід)). Також можна проводити порівняння валюти балансу з валовим прибутком, операційним прибутком, чистим прибутком та ін.

Для зазначеної вище мети сучасна практика фінансового аналізу пропонує порівнювати ланцюгові темпи росту (або приросту) валюти балансу і ланцюгові темпи росту (або приросту) чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Випередження темпів росту (приросту) чистого доходу від реалізації продукції (товарів, послуг) над темпами росту валюти балансу свідчить про сприятливі тенденції збільшення ділової активності підприємства, і навпаки.

Як вже зазначалося вище, одночасний розрахунок темпів росту і приросту є недоцільним. При формулюванні критерію сприятливої зміни валюти балансу будемо оперувати темпами приросту. Позначимо через $T_{increase\ код\ строку\ 1300}^{chain}$ – темп приросту валюти балансу, а через $T_{increase\ код\ строку\ 2000}^{chain}$ – темп приросту чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Тоді критерій сприятливої зміни валюти балансу матиме вигляд:

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{якщо } (T_{\text{increase код строки 2000}}^{\text{chain}} - T_{\text{increase код строки 1300}}^{\text{chain}}) \geq 0, \text{ то зміни валюти} \\ \text{баланса сприятливі} \\ \text{якщо } (T_{\text{increase код строки 2000}}^{\text{chain}} - T_{\text{increase код строки 1300}}^{\text{chain}}) < 0, \text{ то зміни валюти} \\ \text{баланса несприятливі} \end{array} \right. \quad (4)$$

Перевірка критерію (4) для досліджуваного підприємства ДП «Укрхімтрансміак» за період 2016-2018 роки представлена в таблицях 2 і 3.

Отже, ми бачимо, що в період 2016-2017 роки значення валюти балансу росло (табл. 1, рис. 1 і 2), однак, незважаючи на це, необхідно зробити висновок про несприятливу тенденцію зміни валюти балансу, оскільки позитивний темп приросту валюти балансу супроводжувався негативним значенням темпу приросту чистого доходу (виручки) від реалізації продукції, товарів, послуг.

Що стосується періоду 2017-2018 роки, тут маємо зворотну картину. Незважаючи на негативний темп приросту валюти балансу, темп приросту чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, послуг) є позитивним. У підсумку критерій сприятливості зміни валюти балансу більше нуля, і ми можемо зробити висновки про наявність сприятливої тенденції зміни валюти балансу.

Горизонтальний аналіз активу балансу ДП «Укрхімтрансміак» за період 2016-2018 роки (табл. 1, рис. 1) демонструє різноспрямованість динаміки необоротних і оборотних активів підприємства. Співвідношення оборотних і необоротних активів (Current Assets to Non-current Assets Ratio, CANCAR) – одна з метрик, що характеризують рівень фінансової стійкості підприємства:

$$\text{CANCAR} = \frac{\text{Current Assets}}{\text{Non-current Assets}} \quad (5)$$

Розрахунок за фінансовою звітністю НП(С)БО України може бути здійснений в такий спосіб:

$$\text{CANCAR} = \frac{\text{код рядка 1195}}{\text{код рядка 1095}} \quad (6)$$

Вважається, що якщо переважають оборотні активи, тобто якщо $\text{CANCAR} > 1$, то це свідчить про хорошу фінансову стійкість підприємства. Таке твердження є обґрунтованим тим фактом, що оборотні активи об'єктивно більш ліквідні. Однак очевидно, що співвідношення оборотних і необоротних активів залежить від специфіки діяльності підприємства, від його галузевої приналежності.

Деякі дослідники намагаються дати орієнтовну оцінку нормативу співвідношення оборотних і необоротних активів. Так, наприклад, О. В. Губіна, В. Є. Губін (2018) пишуть: «з урахуванням галузевої специфіки підприємства оптимальне значення частки мобільних коштів може перебувати в діапазоні 40-60%» [5]. Ідею визначення нормативу співвідношення оборотних і необоротних активів підтримує також і Г. О. Худякова (2013), на її думку «переважна більшість українських авторів найбільш оптимальним і раціональним співвідношенням [між оборотними і необоротними активами] вважає 1: 0,50» [6]. Однак інші дослідники, беручи до уваги занадто велику варіабельність галузевої специфіки, ставлять під сумнів можливість визначення універсального діапазону сприят-

Таблиця 2

**Вихідні дані для перевірки сприятливості зміни валюти балансу
ДП «Укрхімтрансміак» за період 2016-2018 роки**

Найменування статей	Код рядка	Абсолютні величини			Темпи приросту, %	
		2016	2017	2018	2017/2016	2018/2017
Баланс	1300	1070972	1174116	1159050	9,631	-1,283
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	2000	2008425	1199026	1458558	-40,300	21,645

Джерело: побудовано авторами

Таблиця 3

**Розрахунок критерію сприятливості зміни валюти балансу
ДП «Укрхімтрансміак» за період 2016-2018 роки**

Період	Критерій сприятливості зміни валюти балансу, $(T_{\text{increase код строки 2000}}^{\text{chain}} - T_{\text{increase код строки 1300}}^{\text{chain}}), \%$	Висновки
2017/ 2016	$-40,300 - 9,631 = -49,931 < 0$	Тенденція зміни валюти балансу несприятлива
2018/ 2017	$21,645 - (-1,283) = 22,928 > 0$	Тенденція зміни валюти балансу сприятлива

Джерело: побудовано авторами

ливих значень коефіцієнту *CANCAR*. Так, Герасимов К. Б. (2017) дотримується точки зору, що коефіцієнт співвідношення мобільних і іммобілізованих активів (тобто оборотних і необоротних активів), не має нормативу [7].

Переважно фондомісткі галузі матимуть менший коефіцієнт *CANCAR*, ніж переважно матеріаломісткі. Є. Є. Велієва (2012) зазначає, що оптимізація співвідношення розмірів необоротних і оборотних активів повинна проводитися з урахуванням галузевих особливостей, тривалості операційного циклу, а також оцінки позитивних і негативних особливостей функціонування цих видів активів [8].

Грунтуючись на вищенаведених судженнях, вважаємо неінформативним введення нормативних значень коефіцієнта *CANCAR* без урахування галузевої специфіки підприємства. Більш доцільним слід визнати порівняння з середньогалузевими значеннями. У разі, якщо співвідношення оборотних і необоротних активів (*CANCAR*) у розглянутого підприємства більше середньогалузевого значення, структуру активів підприємства можна визнати сприятливою з точки зору забезпечення фінансової стійкості.

В таблиці 4 подано розрахунок співвідношення оборотних і необоротних активів (*CANCAR*) ДП «Укрхімтрансміак» за період 2016-2018 роки в порівнянні з середньогалузевими показниками для галузі КВЕД Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність».

Динаміка зміни ДП «Укрхімтрансміак» в період 2016-2018 роки відображає сприятливу тенденцію: відбувається зростання співвідношення оборотних і необоротних активів розглянутого підприємства з 0,485 в 2016 році до 1,079 у 2017 році і до 1,109 в 2018 році.

При цьому, як бачимо, у розглянутого підприємства ДП «Укрхімтрансміак» в 2016 році співвідношення оборотних і необоротних активів менше одиниці, але при цьому перевершує значення середньогалузевого показника:

$$(CANCAR_{\text{КВЕД Н}} = 0,291) < (0,485 = CANCAR_{\text{ДП "Укрхімтрансміак"}}) < 1 \quad (7)$$

Тому, ґрунтуючись на порівнянні з середньогалузевими значеннями, можемо зробити висновок про в цілому сприятливе співвідношення оборотних і необоротних активів ДП «Укрхімтрансміак» з точки зору забезпечення фінансової стійкості в 2016 році. Що стосується 2017 і 2018 років, ми спостерігаємо значення *CANCAR*, яке перевищує як одиницю, так і відповідні середньогалузеві значення. Це безумовно свідчить про сприятливе співвідношення оборотних і необоротних активів ДП «Укрхімтрансміак» в 2017 і 2018 роках з точки зору забезпечення фінансової стійкості.

Тепер перейдемо до горизонтального аналізу пасиву балансу. Л. Гентілі (L. Gentili), Б. Гіацомелло (B. Giacomello) (2017), описуючи базове (основне) рівняння балансу підприємства, призводять наступну формулу [2]:

$$Assets = Liabilities + Net Worth \quad (8)$$

де *Assets* – активи підприємства;

Liabilities – зобов'язання підприємства (маються на увазі *Total Liabilities* – всі зобов'язання підприємства);

Net Worth – чиста вартість підприємства.

Принцип подвійного запису бухгалтерського балансу дозволяє ідентифікувати чисту вартість підприємства як його власний капітал:

$$Assets = Liabilities + Shareholder Equity \quad (9)$$

де *Shareholder Equity* – власний капітал підприємства.

Відповідно до фінансової звітності НП(С)БО України, основне рівняння балансу підприємства може бути записано наступним чином:

$$\begin{matrix} \text{код рядка 1300} = & \left(\begin{matrix} \text{код рядка 1595} \\ + \\ \text{код рядка 1695} \\ + \\ \text{код рядка 1700} \\ + \\ \text{код рядка 1800} \end{matrix} \right) & + \text{код рядка 1495} \end{matrix} \quad (10)$$

Знаходження оптимальних структурно-динамічних характеристик власних і позикових коштів сприяє забезпеченню найкращого

Таблиця 4

**Співвідношення оборотних і необоротних активів ДП «Укрхімтрансміак»
і галузі КВЕД Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»
за період 2016-2018 роки**

Показник	2016	2017	2018
Співвідношення оборотних і необоротних активів (<i>CANCAR</i>) ДП «Укрхімтрансміак»	0,485	1,079	1,109
Співвідношення оборотних і необоротних активів (<i>CANCAR</i>) галузі КВЕД Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»	0,291	0,277	0,343

Джерело: побудовано авторами

співвідношення між рентабельністю і стійкістю (платоспроможністю) підприємства. При цьому слід враховувати, що дані про динаміку зміни підсумкових пасивних статей балансу підприємства не інформативні без порівняння їх співвідношень. Тому горизонтальний аналіз необхідно доповнювати розрахунком коефіцієнтів.

Відношення боргових зобов'язань до власного капіталу (*Debt to Equity Ratio, DER*) – це коефіцієнт фінансового важеля (левериджу):

$$DER = \frac{\text{Total Liabilities}}{\text{Shareholder Equity}} \quad (11)$$

Розрахунок за фінансовою звітністю НП(С)БО України може бути здійснений в такий спосіб:

$$DER = \frac{\text{код рядка 1900} - \text{код рядка 1495}}{\text{код рядка 1495}} \quad (12)$$

Коефіцієнт фінансового левериджу характеризує рівень використання позикових коштів. Традиційно леверидж розглядається як інструмент підвищення фінансової активності [9]. Використання позикових коштів виправдано, коли воно дозволяє підприємству отримувати додатковий прибуток на власний капітал, іншими словами, коли воно призводить до підвищення рентабельності власного капіталу.

Знаходження оптимального діапазону значень фінансового левериджу є дуже важливим завданням, оскільки, з одного боку, збільшення коефіцієнта підвищує рентабельність, а з іншого боку, знижує стійкість і платоспроможність підприємства. При високих значеннях коефіцієнта втрачається фінансова незалежність, зростає фінансова нестійкість, і, відповідно, підвищується ризик для власників і акціонерів. Підходи до визначення сприятливих значень коефіцієнта варіюють. Так, А. А. Дудар, О. М. Вакульчик (2018) норматив коефіцієнта фінансового левериджу задають на рівні " 1 [10]. Н. Я. Головецький, В. В. Гребеник (2018) в якості нормативного вказують діапазон коефіцієнта фінансового левериджу від 0,5 до 0,8 [11]. Т. В. Калініна (2014) рекомендує вважати сприятливим діапазоном коефіцієнта фінансового левериджу значення " 0,7 [12].

Як бачимо, незважаючи на варіабельність рекомендацій, дослідники, в цілому, однастайні в думці, що величина позикових коштів не повинна перевищувати величину власного капіталу. Разом з тим, коефіцієнт фінансового левериджу не повинен бути і занадто маленьким, так як занадто низьке значення *DER* свідчить про втрачену можливість використовувати кредитний важіль. Також слід зазначити, що великий вплив на рекомендований діапазон коефіцієнта *DER* надає галузева специфіка.

Горизонтальний аналіз балансу підприємства, спільно з аналізом тенденцій зміни відповідних співвідношень, дозволяє провести моніторинг і вжити необхідних заходів щодо оптимізації величини власних і позикових коштів підприємства. Сприятливою динамікою при цьому є тенденція до досягнення і підтримання нормативного рівня показника. Порівняння доцільно проводити з урахуванням середньогалузових значень.

Ризик довгострокових зобов'язань відрізняється від ризику короткострокової заборгованості, отже, ще одним дуже важливим етапом аналізу структурно-динамічних характеристик балансу підприємства є моніторинг коефіцієнта поточних зобов'язань (*Current Liabilities Ratio, CLR*):

$$CLR = \frac{\text{Current Liabilities}}{\text{Total Liabilities}} \quad (13)$$

Розрахунок за фінансовою звітністю НП(С)БО України може бути здійснений в такий спосіб:

$$CLR = \frac{\text{код рядка 1695}}{\text{код рядка 1900} - \text{код рядка 1495}} \quad (14)$$

Коефіцієнт *CLR* характеризує частку зобов'язань, які підлягають виплаті найближчим часом (протягом року), але даний коефіцієнт не відображає здатність підприємства виконувати ці короткострокові зобов'язання.

Коефіцієнт *CLR* доцільно вивчати в динаміці. Його зростання сигналізує про те, що підприємство віддає перевагу короткостроковими позиками, що, в свою чергу, може свідчити про нездатність підприємства реструктуризувати свою заборгованість, перевівши частину короткострокової заборгованості в довгострокову (якщо це необхідно). Одночасне зростання короткострокової заборгованості і зниження довгострокової заборгованості може свідчити про те, що фінансовий стан підприємства не викликає довіри у потенційних інвесторів.

В таблиці 5 наведені дані про фінансовий леверидж і співвідношення короткострокових і довгострокових зобов'язань ДП «Укрхімтрансміак» в порівнянні з середньогалузовими значеннями галузі КВЕД Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» за період 2016-2018 роки.

Як бачимо (таблиця 5), у розглянутого підприємства ДП «Укрхімтрансміак» в період 2016-2018 роки коефіцієнт левериджу приймає значення нижче середньогалузових, і, крім того, знаходиться нижче рекомендованого діапазону 0,5-0,8 [11]. Це означає, що ДП «Укрхімтрансміак» володіє достатньою фінансовою стійкістю, але при цьому, ймовірно, упускає можливість за рахунок залучення додаткових

Таблиця 5

**Основні співвідношення власних і позикових коштів ДП «Укрхімтрансміак»
і галузі КВЕД Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»
за період 2016-2018 роки**

Показник	2016	2017	2018
Коефіцієнт фінансового левеїджу (DER) ДП «Укрхімтрансміак»	0,303	0,368	0,271
Коефіцієнт фінансового левеїджу (DER) галузі КВЕД Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»	0,572	0,635	0,838
Коефіцієнт поточних зобов'язань (CLR) ДП «Укрхімтрансміак»	1,000	1,000	1,000
Коефіцієнт поточних зобов'язань (CLR) галузі КВЕД Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»	0,646	0,632	0,638

Джерело: побудовано авторами

позикових коштів отримати додатковий прибуток на власний капітал (без зниження стійкості підприємства нижче допустимих меж).

За результатами оцінки динаміки коефіцієнта поточних зобов'язань (таблиця 5) робимо висновок про надмірний перекид в сторону використання короткострокових зобов'язань «Укрхімтрансміак» за період 2016-2018 роки в порівнянні з середньогалузевими значеннями. Це повинно бути сигналом для менеджменту підприємства і зовнішніх зацікавлених сторін (інвесторів) до більш пильного вивчення фінансової стійкості і ліквідності підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, горизонтальний аналіз є добре відомим, часто використовуваним і досить ефективним методом аналізу, який допомагає сформулювати висновки, необхідні для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації структурно-динамічних характеристик балансу підприємства. Поеднання горизонтального аналізу з

аналізом ретельно відібраних показників коефіцієнтного аналізу істотно підвищує ефективність аналітичної роботи, дозволяючи зробити більш повні висновки про динаміку зміни статей активної і пасивної частини балансу підприємства.

Наукова новизна полягає в уточненні аналітичних можливостей спільного застосування горизонтального аналізу і системи коефіцієнтів, що містить відносні показники статей активу і пасиву балансу підприємства.

Результати дослідження можуть бути використані під час проведення порівняльних аналітичних досліджень з використанням фінансової звітності, складеної відповідно до НП(С)БО України.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку можуть бути пов'язані з більш детальним формуванням і аналізом системи коефіцієнтів, придатних для застосування спільно з методом горизонтального аналізу форм фінансової звітності.

Список використаних джерел:

1. Давидюк Т.В. Бухгалтерський облік : навч. посібник. Харків: Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т», 2016. 392 с.
2. Gentili L., Giacomello B. A New Mathematical Framework for the Balance Sheet Dynamic Modeling. *Working Paper Series, Department of Economics, University of Verona*. 2017. URL: <http://dse.univr.it/home/workingpapers/wp2017n5.pdf> (дата звернення 28.11.2019).
3. Джеппарова С.С., Харченко В.О. Сучасні аспекти аналізу фінансового стану підприємства. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 252. С. 26–31.
4. Белявцева М.Д. Анализ динамики качества бухгалтерского баланса предприятия. *Вестник Приазовского государственного технического университета : сб. научных трудов*. 1995. Вып. 1. С. 243–247.
5. Губина О.В., Губин В.Е. Анализ финансово-хозяйственной деятельности : учебник. М.: ИД «Форум» : ИНФРА-М, 2018. 192 с.
6. Худякова Г.О. Рациональне співвідношення основних та оборотних активів аграрних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2013. № 3(2). С. 273–276. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2013_3\(2\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2013_3(2)_6) (дата звернення 28.11.2019).
7. Герасимов К.Б., Фомичева П. В. Методы оценки финансовой устойчивости предприятия. *Постулат*. 2017. №. 4. URL : <http://e-postulat.ru/index.php/Postulat/article/viewFile/505/525> (дата звернення 28.11.2019).
8. Велиева Э.Э. Теория и методология управления активами предприятия. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 252. С. 12–15.

9. Nissim D., Penman S. H. Financial statement analysis of leverage and how it informs about profitability and price-to-book ratios. *Review of Accounting Studies*. 2003. Vol. 8. №. 4. P. 531–560.
10. Дудар А.А., Вакульчик О.М. Аналіз та оптимізація структури капіталу з метою підвищення рівня фінансової стійкості підприємства. *Молодий вчений*. 2018. № 1(2). С. 878–882. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1\(2\)_75](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1(2)_75) (дата звернення 28.11.2019).
11. Головецкий Н.Я., Гребеник В.В. Оценка финансового левериджа на предприятиях нефтяной отрасли. *Потенциал роста современной экономики: возможности, риски, стратегии. Материалы V международной научно-практической конференции*. 2018. С. 629–639.
12. Калинина Т.В. Расчет показателей финансового состояния организации с учетом форм финансовой отчетности. *Вестник РГАЗУ*. 2014. № 3. URL : http://edu.rgazu.ru/file.php/1/vestnik_rgazu/data/20140519155152/010.pdf (дата звернення 28.11.2019).
13. Звітність ДП «Укрхімтрансміак». URL : <https://ukrtransammiak.com.ua/zvitnist> (дата звернення 28.11.2019).
14. Діяльність суб'єктів господарювання. Статистичний збірник. К., 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/zb_dsg_2018.pdf (дата звернення 28.11.2019).

References:

1. Davydyuk T.V. Bukhghalterskyj oblik : nav. posibnik [Accounting: teach. manual]. Kharkiv: National tech. University "Kharkiv. polytechn. inst.", 2016. 392 p. [in Ukrainian].
2. Gentili L., Giacomello B. A New Mathematical Framework for the Balance Sheet Dynamic Modeling. *Working Paper Series, Department of Economics, University of Verona*. 2017. Retrieved from: <http://dse.univr.it/home/workingpapers/wp2017n5.pdf>.
3. Dzhepparova S.S., Kharchenko V.O. Suchasni aspekty analizu finansovogho stanu pidpryjemstva [Modern aspects of the financial condition analysis]. *Culture of the peoples of the Black Sea*. 2012. № 252. P. 26–31 [in Ukrainian].
4. Beljavceva M.D. Analiz dynamyky kachestva bukhghalterskogho balansu predpryatyja [Analysis of the quality of the balance sheet dynamics]. *Bulletin of the Priazov State Technical University: Sat. scientific works*. 1995. Вып. 1. P. 243–247 [in Russian].
5. Ghubyna O.V., Ghubyn V. E. Analiz fynansovo-khozjajstvennoj dejatel'nosti : uchebnyk [Analysis of financial and economic activity: a textbook]. M.: YD "Forum" : YNFRA-M, 2018. 192 p. [in Russian].
6. Khudjakova Gh.O. Racionaljne spivvidnoshennja osnovnykh ta oborotnykh aktyviv aghrarnykh pidpryjemstv [The rational ratio of fixed and current assets of agricultural enterprises]. *Bulletin of Khmel'nitsky National University. Economic sciences*. 2013. № 3(2). P. 273–276. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2013_3\(2\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2013_3(2)_6) [in Ukrainian].
7. Gherasymov K.B., Fomycheva P. V. Metody ocenky fynansovoj ustojchyvosty predpryatyja [Methods for assessing the financial stability of the enterprise]. *Postulate*. 2017. №. 4. Retrieved from: <http://e-postulat.ru/index.php/Postulat/article/viewFile/505/525> [in Russian].
8. Velyeva Э.Э. Teoryja y metodologhyja upravlenyja aktyvamy predpryatyja [Theory and methodology of enterprise asset management]. *Culture of the peoples of the Black Sea*. 2012. № 252. P. 12–15 [in Russian].
9. Nissim D., Penman S. H. Financial statement analysis of leverage and how it informs about profitability and price-to-book ratios. *Review of Accounting Studies*. 2003. Vol. 8. №. 4. P. 531–560.
10. Dudar A.A., Vakuljchuk O.M. Analiz ta optymizacija struktury kapitalu z metodu pidvyshhennja rivnja finansovoji stijkosti pidpryjemstva [Analysis and optimization of capital structure in order to increase the level of company's financial stability]. *Young scientist*. 2018. № 1(2). P. 878–882. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1\(2\)_75](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1(2)_75) [in Ukrainian].
11. Gholoveckij N.Ja., Ghrebenyk V.V. Ōcenka fynansovogho leverydža na predpryatyjakh neftjanoj otrjasly [Assessment of financial leverage at oil companies]. *Growth potential of the modern economy: opportunities, risks, strategies. Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference*. 2018. P. 629–639 [in Russian].
12. Kalynyna T.V. Raschet pokazatelej fynansovogho sostojanyja orghanyzacyy s uchetom form fynansovoj otchetnosti [The calculation of financial condition's indicators of the organization, taking into account the forms of financial statements]. *Bulletin of RGAZU*. 2014. № 3. Retrieved from: http://edu.rgazu.ru/file.php/1/vestnik_rgazu/data/20140519155152/010.pdf [in Russian].
13. Reporting of SE "Ukrhimtransamiak". Retrieved from: <https://ukrtransammiak.com.ua/zvitnist> [in Ukrainian].
14. Activities of business entities. Statistical collection. K., 2019. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/zb_dsg_2018.pdf [in Ukrainian].